

PHILIPPE DESPRIET

ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE MONOGRAFIEËN
VAN ZUID-WEST-VLAANDEREN

ZUID-WESTVLAAMSE OPGRAVINGEN 2020

Kortrijk 2021

ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE MONOGRAFIEËN
VAN ZUID-WEST-VLAANDEREN

104

**ZUID-WESTVLAAMSE
OPGRAVINGEN 2020**

PHILIPPE DESPRIET

Kortrijk 2021

Kaftillustratie: *Het bisschoppelijk kasteel van Helkijn, in 1746 getekend door de Franse geograaf de Villaret (1703-1784). Zijn (onvoltooide) kaart van de Nederlanden biedt uitzonderlijke aanknopingspunten voor de veldprospecties in Spiere, Helkijn, Kooigem en Moen.*

Copyright V.Z.W. Archeologie Zuid-West-Vlaanderen

D/2964/2021/1

Elke vorm van nadruk of opslag in een digitaal bestand is verboden zonder de toestemming van de uitgever.

Opname in een archeologisch rapport of een studie van een commercieel bedrijf, zonder voorafgaande instemming, is vatbaar voor rechtsvervolging

Zuid-Westvlaamse opgravingen 2020

Voorliggend jaarverslag getuigt van de grote archeologische rijkdom van ons studiegebied, nl. de 42 gemeenten/deelgemeenten van het voormalige arrondissement Kortrijk. Op 6 plaatsen vonden opgravingen door commerciële bedrijven plaats. Veldverkenningen werden door onze vereniging uitgevoerd in niet minder dan 7 deelgemeenten, nl. Kortrijk, Sint-Denijs, Helkijn, Heule, Ingooigem, Heestert en Marke. Hubert Vroman meldde een toevalsvondst in het begijnhof en een werkgroep o.l.v. Freddy Van de Voorde kon een bunker op het vliegveld van Marke 1917-1918 lokaliseren. Aan de heer Simoens danken we een muntvondst in Kaster.

Helaas moeten we ook op tekorten wijzen bij de commerciële bedrijven, waar door de inzet van zwaar mechanisch materiaal veel archaeologica verloren gaan. De voorafgaande nota's getuigen vaak van een tekort aan kennis, waarbij de digitale samensteller de bibliografische rijkdom aan geschreven en gepubliceerde bronnen amper geraadpleegd heeft! Rapporten blijven uit, zijn onvolledig, overhaast samengesteld met niet zelden voorbarige conclusies. Het vondstenmateriaal komt zelden in het museum terecht, verdwijnt over de staatsgrenzen of eindigt op een rommelmarkt. Ondanks een kwantiteit aan eindrapporten noteren we een opvallend gebrek aan inhoudelijke kwaliteit en is er van centralisatie van de gegevens amper sprake. Een situatie die enkel in Vlaams België mogelijk is!

Anzegem: nieuwe ringlaan

Eind 2020 viel de (pijnlijke) beslissing van de overheid om het drukke verkeer in de centrumstraten om te leiden via een nog aan te leggen ringlaan ten westen van de dorpskern; meteen een gegronde reden om de veldverkenning van deze kerngemeente nog verder op te drijven! In dit kader was het aantal archeologische vindplaatsen eind 2019 aangegroeid tot 125. In 2020 zamelden we tussen de Neerbeek en de Zijptestraat (vindplaats 92) vuurstenen afslagen en klingen in, vermoedelijk verwijzend naar de Late-Steentijd; op die plaats zal de nieuwe weg aansluiten bij de N 382 (Bevrijdingslaan).

Bellegem: de Klijtkapel (Fig. 2)

Op de uiterste grens van Bellegem en Zwevegem, op de hoek van de Kreupelstraat en het Laatste Oordje, is in de oostelijke hoek van de (gedeeltelijk verdwenen) hoeve en brouwerij een 17^e-eeuwse kapel ingekapseld. Ze bezit een 2,42 m brede gevel, een centrale toegangsdeur met boogvormige omlijsting en waterlijst

Fig. 2. De Klijttekapel op de grens van Bellegem, Sint-Denijs en Zwevegem gaat terug tot de 17^e eeuw, maar is nu door nieuwbouw bedreigd.

en een centrale nis in de topgevel, waarin “de kroning van O.-L.-Vrouw in de hemel” te zien is. Ze maakt deel uit van een hofstede, waarvan de resterende gebouwen opgetrokken zijn van baksteen van het formaat 22 x 5/6 x 11/11,5 cm. Oudst bekende afbeelding: het renteboek van Ter Ratiere in Zwevegem, gedateerd 1625. In 1723 werd het gebouwencomplex verkocht aan de familie Hooghe, die er het begin van de 20^e eeuw verbleef en er een brouwerij met herberg uitbaatte. In 1814 beschoot Franse artillerie er geallieerde stellingen in Bellegem.

De kapel staat centraal op een grote archeologische site, die we in 1971 ontdekt hebben. Het rijke vondstenmateriaal van vuurstenen artefacten werd door C. Casseyas in 1991 op basis van de kenmerken, de gebruikte vuursteensoort en het vergelijkingsmateriaal toegeschreven aan de Michelsbergcultuur, die bij ons aanwezig was vanaf 4300 voor Chr. Tijdens een veldverkenning op de noordoostelijke hoek van het kruispunt zamelden we op 16 februari 2016 aardewerkvondsten in, die menselijke aanwezigheid vanaf de 14^e eeuw tot heden aantonen.

Raadpleeg: C. CASSEYAS, Het Michelsbergcultuursite van Bellegem “De Bouw”, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 26, Kortrijk 1991; G. VAN BETSBRUGGE, De Hooghes, 18de-eeuwse brouwers op de Klijtte in Bellegem, De Leiegouw, XXVI, 1984, blz. 77-95.

Bellegem: grote archeologische rijkdom

De Kortrijkse deelgemeente is archeologisch bijzonder rijk; het aantal vindplaatsen groeide in 2020 aan tot 168 op de plaats Boskariere. Op vindplaats 95 bij De Katte werd eens te meer bevestigd dat deze vindplaats in zeer verschillende periodes bewoond werd; als oudste noemen we een neolithische schrabber. Tussen de aardewerkvondsten uit de periode 1400-2000 ontdekten we een fragment van een steengoedkruik, waarvan we het ovale medaillon wisten te identificeren aan de hand van een fragmentarisch opschrift. We achterhaalden dankzij het vergelijkingsmateriaal uit Raeren dat een wapenschild, het jaartal 1604 en de buste van Rudolf II, keizer van Bohemen, Duitsland en Hongarije (1576-1612) voorgesteld werden. Dit product uit Raeren (Oostkantons) werd mogelijks door “surmoulage” nagemaakt in Bouffioulx (bij Charleroi).

Harelbeke-Stasegem: Sint-Amandscollege

Met de ontdekking van een terra sigillatascherf uit Centraal-Gallië kwam in 2020 een eind aan een verhaal van 60 jaar opgravingen en vondsten in de Gallo-Romeinse nederzetting van Harelbeke-Stasegem. Vindplaats is het voormalige Sint-

Fig. 3. Heule-Steenakker, prospectievondsten uit 2013 (links) en 2020 (rechts).

Amandscollege, dat nu de plaats ruimt voor een verkaveling. Na opvulling van de vlakdekkende opgraving in 2019 ligt het terrein er nu bezaaid met aardewerk en bouwmaterialen uit de 2^e en 3^e eeuw na Chr., maar verder onderzoek is door de uitbouw van de grootschalige Collegewijk vanaf 1959 niet meer mogelijk.

Raadpleeg: PH. DESPRIET, Zuid-West-Vlaanderen in de Romeinse tijd, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 100, Kortrijk 2019, blz. 96-111.

Heestert: Blindekapel

Waakzaamheid rond de Romeinse villa, die we in 1973 tijdens luchtfotografie ontdekten bij de Blindekapel in Heestert leverde alweer een aantal oppervlaktevondsten op; zij bevestigen dat deze vindplaats in meerdere periodes bewoond werd. We noemen twee vuurstenen artefacten, w.o. één grote geretoucheerde afslag.

Terra sigillata uit Centraal-Gallië, een Pompejaans-rood bord type 5 en andere aardewerkvondsten dateren van de 2e en de eerste helft van de 3e eeuw na Chr. De opgravingen van 1981-1982 door D. Janssens en jongere prospectievondsten met een metaaldetector (2007) bewijzen de aanwezigheid van een grafveld uit de Karolingische tijd. Dat er een kapel was met functie van bedevaartsoord is ons niet alleen uit archivalia bekend, maar blijkt ook uit de vondst van aardewerk, w.o. de bodem van een steengoedkruik op uitgeknepen voet, te dateren 1475-1550.

Raadpleeg: D. JANSSENS, Een Romeinse villa te Heestert, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vaanderen, 8, Kortrijk 1984; PH. DESPRIET, Zuid-Westvlaamse opgravingen 2007, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 67, Kortrijk 2007, blz. 5-9 en Fig. 2-4.

Heule: nieuwe vondsten op de Steenakker (Fig. 3)

Op de Steenakker in Heule, gesitueerd tussen de Toortelbeek, de R 8, de Mellestraat en het Hof van Heule ontdekten we in 2012 een archeologische vindplaats, waar zowel alle periodes van de Late-Steentijd tot heden aan bod komen. Tussen de rijke vondstenmateriaal troffen we in het voorjaar van 2020 een vuurstenen pijlpunt met centrale schacht en weerhaken aan; de spits en één der weerhaken ontbreken. Afmetingen: 1,4 cm hoog en 1,4 cm breed. Op hetzelfde perceel werd ook in 2013 een pijlpunt van hetzelfde type aangetroffen, en deze vondsten maken deel uit van een groter aantal artefacten, w.o. schrabbers en klingens. Een gelijkwaardig stuk werd eerder al gevonden door de vereniging "Pro Cortoriaco", dit nabij de Molen Deprez.

Heule-Mellestraat: vuurstenen pijlpunt

Tijdens het effenen van een tuin n.a.v. nieuwbouw werd een driehoekige pijlpunt met centrale schacht en weerhaken gevonden. Afmetingen: 2,5 cm hoog en 2,3 cm breed; lichtgrijze vuursteen. De vindplaats: Mellestraat 383c, kadaster sectie A 914 D. Met dank aan Maarten Deketele die ons van zijn vondst op de hoogte bracht.

Ingoogem: archeologische kaart voltooid

In 2020 hebben we de werkzaamheden in Ingoogem, deelgemeente van Anzegem, voltooid met de ontdekking van vindplaats 123 en het aanvullen van 6 sites met nieuwe prospectievondsten. De gegevens zijn buitengewoon aangegroeid, daar er tot 2014 slechts één vindplaats bekend was.

Fig. 4. Kortrijk-Langemeersstraat (vroegere Molenstraat), majolicavondst; schotel van het eind van de 16e eeuw.

Samenvattend leidde het onderzoek van 2014-2020 tot de ontdekking van drie belangrijke vondstconcentraties uit de Late-Steentijd (ca. 3800-2600 voor Chr.). We lokaliseerden 3 zones met Romeinse aardewerkvondsten en slaagden er in de gegevens over de middeleeuwse bewoning in sterke mate aan te vullen met o.m. 10 meestal met naam geïdentificeerde walgrachthoeven. Importaardewerk stelt ons in staat 3 bijkomende vindplaatsen te dateren vanaf de 13^e eeuw. Door gebruik te maken van het steengoed uit het Duitse Siegburg is het mogelijk menselijke aanwezigheid aan te wijzen op nog eens 21 Ingooigemse vindplaatsen tijdens de 14^e en de 15^e eeuw! Vanaf 1500 bieden de archiefbronnen een stevige bron van aanvullende kennis, die in ruime mate bevestigd wordt door ceramiekvondsten, w.o. het steengoed van Raeren (vanaf de 16^e eeuw), pijpen (vanaf ca. 1620-1650), majolica, munten ...enz. We eindigen dit overzicht met de vele vindplaatsen van oorlogstuig, afkomstig van de felle gevechten en beschietingen op 25 oktober 1918 (Eindoffensief der Verbondenen).

Raadpleeg PH. DESPRIET, De archeologische kaart van Ingooigem, 49^e Jaarboek De Gaverstreke, Waregem 2021 (ter perse).

Kaster: opmaak archeologische kaart

De naam “Kaster” verwijst mogelijks naar een “castellum” of “castrum”, versterking. Dit was koren op de molen voor pastoor J. Claerhout (1859-1929), die daar in 1911-1913 naam en faam verwierf door de ontdekking van uitzonderlijke vuursteenvondsten uit de Late-Steentijd. Zijn collectie werd in het kader van de licentiaatsverhandeling van C. Casseyas in de Halfeeuwfeestmusea van Brussel teruggevonden en door hem bestudeerd en schitterend getekend.

De ontdekker werd op 29 oktober 1978 in Kaster herdacht en in een reeks publicaties benaderd; een veldverkenning bracht toen 15 vindplaatsen aan het licht. Conservator Mevr. Alexandra De Poorter overhandigde ons een bundel nagelaten nota's en dit was meteen de start voor de opmaak van de archeologische kaart van Kaster, die eind 2020 al 68 vindplaatsen telt, w.o. een kerk, 5 walgrachtsites en 3 molens. Er werden minstens vier grote Romeinse sites gelokaliseerd ter hoogte van Den Berg en de Corbielaan, het door Claerhout ontdekte Kleiveld, de grens met Kerkhove (Baarmstraat) en het nieuwe site op de hoek van de Tiegem- en Uilstraat.

Claerhout en Casseyas meldden eensgezind dat de prehistorische vindplaats zich over 480 ha uitstrekt, maar de veldverkenning van 2020 spreekt dit tegen. Naast de geïsoleerde vondsten op een 20-tal percelen stelden we in 1978 en vooral in 2020 vast dat de bodem ter hoogte van de hoek Scheldestraat-Baarmstraat en

Fig. 5. Kortrijk-Romeinse haven (Liebaertshof): Romeinse waterput tijdens de opgraving.

Scheldestraat-Koolbroekstraat tijdens de 19^e eeuw afgegraven werd voor de aanleg van de weg Sint-Eloois-Vijve naar Kerkhove, waardoor de archeologische laag aangesneden werd en zich nu concentraties van vuursteenvondsten voordoen. De nadruk van de oudste vondsten ligt volgens de nieuwste bevindingen op de grens met Kerkhove, van de Baarmstraat tot aan de grens met Tiegem.

Raadpleeg R. OOGHE e.a., Kaster, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, deel 3, Kortrijk 1981.

Kaster: muntvondsten

Ter hoogte van Varent 29 in deelgemeente Kaster zamelde de heer Simoens enkele munten in. Het betreft een koperen oord van Maria Theresia (1740-1780), aangemunt in Brussel in 1778 en een tweede minder goed bewaard exemplaar. Uit het Frans bewind (1796-1814) dateert een afgesleten munt van Cinq centimes en

Fig. 6. Kortrijk-Romeinse haven: vulling van dezelfde waterput tijdens de opgraving.

het opschrift République Française. Een muntstuk van 1857 draagt het borstbeeld van Napoléon III (1852-1870). Drie Belgische munten van 1870 en 1874 dateren van de regeringsperiode van Leopold II, koning der Belgen (1865-1909). Een zilveren 50 centiem dateert van 1866.

Kortrijk: aardewerkvondst in het begijnhof

Aan Hubert Vromant danken wij een vondstmelding van aardewerk, dat tijdens rioleringswerk ter hoogte van woning nr. 17 aan het licht kwam.

Het betreft de bodem van een majolicabord, dat in het veld een JHS-motief vertoont, uitgevoerd in blauwe gotische letters, omgeven door een okerkleurige cirkel. Aanverwant is een fragment dat we in 1992 aangetroffen hebben tijdens de restauratie van de woningen nrs. 11-17. Het productiecentrum van dit vaatwerktype is te zoeken in Vlaanderen. Het beste vergelijkingsmateriaal vonden we bij Din-

Fig. 7. Kortrijk-Romeinse haven: merkwaardig bodemprofiel van de Romeinse tijd en of de uitbouw van de Franse citadel (1647-1684).

geman Korf (1981), die een datering geeft van het laatste derde van de 16^e eeuw tot het midden van de 17^e eeuw. Het aantreffen van dergelijk kwaliteitsaardewerk bevestigt eens te meer de hoge status van de begijnen als gefortuneerde inwonsters van onze stad.

Vergelijk met: PH. DESPRIET, *Handel en wandel in het Kortrijkse Begijnhof*, Archeologische en Historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 91, Kortrijk 2015, blz. 84-93, Plaat 32-35 en Fig. 13-14.

Kortrijk: Romeinse haven (bijdrage door Sofie Vanhoutte) (Fig. 5 - 8)

Op 13 maart 2020 kwam bij het Agentschap Onroerend Erfgoed de melding van een uitzonderlijke toevalsvondst uit Kortrijk binnen. In de bouwput van het Liebaertshof tussen de IJzerkaai en het Guido Gezellepad (achter de Minister Liebaertlaan) waren organische lagen en houten palen opgemerkt. Verantwoordelijk voor de toevalsvondsten in de provincie stelde S. Vanhoutte vast dat een waterloop uit de Romeinse periode was aangesneden. Inspelend op het onroerend erfgoed-decreet inzake toevalsvondsten werd de werf stilgelegd en een opgraving uitbesteed

Fig. 8. Kortrijk-Romeinse haven. Mortariumstempel van MARTIALIS, reeds bekend van 17 vindplaatsen in midden-België en enkele rond Bavai, Famars en Pont-sur-Sambre.

aan Monument Vandekerckhove nv; opgestart op 16-18 maart 2020 kon men na een onderbreking door COVID-19 het werk tot een goed einde brengen op 20 april tot 4 mei 2020.

Een ruim 30 m brede waterloop dwarst er de Romeinse Leie-oever en wordt er geflankeerd door 2 houten waterputten. Tientallen munten en zeer veel keramiek, - van terra sigillata uit Centraal- en Oost-Gallië, geveerde waar uit Keulen en Trier, wrijfschalen uit Bavay-Famars (N.-Fr.) en het Rijnland, amforen uit Zuid-Spanje tot lokale en regionale producties in grijs aardewerk -, wijzen op het gebruik van de waterloop in de 2^e -laat 3^e eeuw. De verschillende palenrijen van de kades, met plaatselijk dikke balken die tot meer dan 2 m waren bewaard, tonen verschillende fasen aan. Dendrochronologisch onderzoek op de houtstalen zal de chronologie hopelijk kunnen verduidelijken. De verwerking en de studie van de verschillende vondstencategorieën is volop aan de gang; duidelijk is dat de vele munten, het aardewerk, de metaalvondsten, de dierlijke resten, goed bewaarde zaden en vruchten en allerhande natuurwetenschappelijke stalen voor heel wat nieuwe kennis over Romeins Kortrijk zullen zorgen.

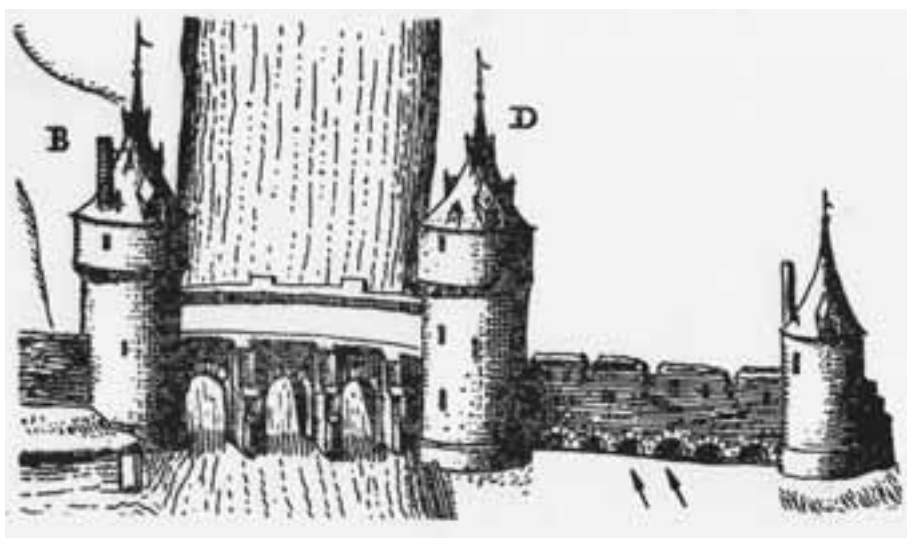

Fig. 9. De in 2020 opgegraven stadsmuur op aardbogen, met rechts de Trompetterstoren. A. Sanderus, *Flandria Illustrata*, uitgave 1735.

Raadpleeg: PH. DESPRIET, Zuid-Westvlaamse opgravingen 2007, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen*, 67, Kortrijk 2008, blz. 29-33 en Fig. 20-25.

Kortrijk-Langemeersstraat: schaarse resten van de 15e eeuw (Fig. 4)

Aan de Molenstraat (thans: Langemeersstraat) werd van 1958 tot 1970 een Gallo-Romeins grafveld met 110 graven bestudeerd; het was in gebruik van het midden van de eerste tot in de derde eeuw. Kadaster Kortrijk, sectie H, percelen 799 en 820.

Door de verdere uitbouw van het psychiatrisch ziekenhuis H. Familie waren de verwachtingen er hooggespannen, maar bleven de eindresultaten ondermaats! Pas ingelijfd bij de stad in 1453 met een vesting die in 1782 opgedoekt werd, bleef het terrein schaars bewoond met een vermoedelijk agrarisch karakter. Enkele greppels, paalgaten en kuilen gaan er samen met aardewerk; blikvanger was een fragment van een biconische beker uit Langerwehe, een vaatwerktype dat in omloop was van 1350-1450 tot ca. 1525. Opvallende aanwezige: steengoed uit Siegburg, eveneens van dezelfde periode. Deze beperkte ingebruikname van de bodem situeert zich in de 15^e eeuw.

Fig. 10. Het in 1735 afgebeelde gedeelte van de stadsmuur werd in 2020 volledig opgegraven o.l.v. Michelle Arnouts (Monument Vandekerckhove nv).

Enige constructie in duurzaam materiaal: een vierkante fundering van zachtgebakken, orangerode baksteen (formaat: 23 x 4,5 x 11,5 cm). Vooral aan straatzijde lag het terrein bezaaid met huishoudelijk afval, w.o. de prachtige Madonnaschotels (eind 16e eeuw) die al in 1958-1959 aangetroffen werden. Ook nu weer was dit geval, waarbij o.m. één scherf van het faiencebedrijf Robert van Beveren (1783-1792) opgemerkt werd. Opgraving: Monument Vandekerckhove nv.

Raadpleeg: B. ACKE, B. BARTHOLONIEUX, B. LEENKNECHT en M. LEFERE, Archeologienota Kortrijk Langemeersstraat (prov. West-Vlaanderen). Verslag van resultaten van bureauonderzoek, Ingelmunster 2016.

Kortrijk: Trompetterstoren (Fig. 9 – 10)

De opgraving van de Trompetterstoren, opgestart in 2019, werd in 2020 tot een goed eind gebracht door het bedrijf Monument Vandekerckhove nv; leiding had M. Arnouts. Gesitueerd op de hoek van Dam, Damkaai en Burgemeester Tayaertstraat werd deze constructie na onderzoek in het kader van de realisatie van nieuwbouw opgeruimd (!?).

Gebouwd tussen 18 juli 1451 en 1454 was de toren half rond aan oostzijde en vlak aan westzijde uitgebouwd. Hiervoor gebruikte men baksteen met uiteenlopende formaten van 23 tot 25 cm lengte, volgens de stadsrekeningen te verklaren door het feit dat “oude quareelen” in het metselwerk verwerkt werden. Plaatselijk was Brabantse kalkzandsteen in het parament zichtbaar, volgens de archivalia geleverd door het bekende Brabantse bouwbedrijf van G. De Bosschere. Nog steeds volgens de bewaarde bouwrekening was de toren aangezet op houten planken, en ook dat werd door de opgraving bevestigd. Het is de eerste maal dat geschreven documenten en opgravingen elkaar aanvullen en eensluidend bevestigen.

Ter hoogte van de oostelijke torenwand werden enkele bodemvondsten ingezameld, o.m. een steengoedkruikje met uitgeknepen voet en cilindrische hals; het is een typisch product uit Raeren, te dateren ca. 1475-1550. Van de kalkoven, daar in bedrijf tussen stadsmuur en (de opgevulde) Kleine Leie, werden geen resten waargenomen.

Raadpleeg: PH. DESPRIET, *De Bourgondische stadsvesting Kortrijk (1353-1459)*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen, 103, Kortrijk 2020, blz. 120-127.

Kortrijk-Walle: aanleg van een bufferbekken

Een archeologienota, opgemaakt in 2018 voor de aanleg van een bufferbekken op de wijk Walle, illustreert op schrijnende wijze hoe beperkt, onvolledig en vooringenomen een digitaal bestand kan zijn. Dat was duidelijk het geval voor deze onderneming; archeologische waarden werden er foutief gesitueerd, en het bestaan van een monumentale kasteelsite met motte, neerhof, kapel, molen, heerlijkheid, tol- en aanzienlijke feodale rechten langs een hoofdweg van Kortrijk naar Doornik bleek zelfs onbekend te zijn. Geen resultaat!

Raadpleeg: L. CORNELIS, *Archeologienota Kortrijk, Ter Walle. Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen Rapport Nr. 891, Gent 2018.

Fig. 11. Marke, voormalig Duits vliegveld. Na reiniging van puin en afval legde een ploeg o.l.v. Freddy van de Voorde een onafgewerkte bunker van 1917-1918 vrij.

Kortrijk-Zuid: preventief prospectieproject

Inspeland op recente opgravingen en op een niet te stuiten expansie van woon- en nijverheidszones ten zuiden van Kortrijk hebben we in 2015 een project opgezet voor een zone, begrensd door de Doornikserijksweg ten oosten, de Kattebeek ten zuiden, de President Kennedylaan ten noorden en de Marionetten/Rollegemknok ten westen. Eind 2020 waren daar al 30 archeologische vindplaatsen op kaart gezet. Zowat alle periodes uit onze geschiedenis zijn er vertegenwoordigd. Vooral van belang zijn de nummers KZ 15 (walgrachthoeve), KZ 11, KZ 16 en KZ 29 (grote strooizones van aardewerk). Op KZ 27 stelden we een opvallende concentratie van Romeins puin vast. Blikvanger in 2020 was het grote perceel KZ 16 op de hoek van de Elleboogstraat, de Panoramaweg en het Barco-gebouw waar een rijk vondstenmateriaal ingezameld werd, onder te brengen in twee periodes. Ten eerste een reeks vuurstenen klingen, afslagen en mogelijks een dwarse pijlpunt, daterend van de Late-Steentijd. Ten tweede: een verzameling van 1246 scherven van zowel regionaal aangemaakt als geïmporteerd vaatwerk, w.o. uiteraard het steengoed de grootste groep vormt (14^e tot 18^e eeuw). Het hele terrein ligt bezaaid

Fig. 12. Onmisbaar voor de studie van het archeologisch patrimonium: de landboeken. Afgebeeld is La Cense de l'Arbre, in het Doornikse deel van Sint-Denijs, 1783 (Rijksarchief Kortrijk). Perceel 491 bezit een vreemde vorm; in het midden een motte?

Fig. 13. Sint-Denijs, hetzelfde perceel 491 met opvallend, afwijkende vorm; luchtfoto Ph. Despriet, 10 juni 2020.

met fragmenten van bruinrode daktegels. We vermelden een slijpsteen als landbouwwerktuig en een boterkleurige geweerkei (1670-1830). Bij het ter perse gaan van voorliggend jaaroverzicht vernemen we dat een plan om acht geplande dienstgebouwen, te realiseren op 8 ha grond, intussen afgevoerd is.

Luchtfotografie rond Spiere en de Scheldevallei (Fig. 13 en 21-22)

Dankzij het gemeentebestuur van Spiere werd op 11 juli 2020 luchtfotografie rond Spiere-Helkijn uitgevoerd, waarvoor dank. In Spiere bestudeerden we de elementen van het dorpscentrum, bekeken we de aanpalende gemeente Warcoing (verdwenen kasteel) en richtten onze blikken op Pottes, een dorpskern op de zuidelijke oever van de Schelde, maar slechts 400 m van Spiere verwijderd. Om de historische samenhang beter te begrijpen fotografeerden we er Le Manoir du Quesnoy, een heerlijkheid met een walgrachthoeve als kern, waar bij een recente restauratie een nog in opstand bewaarde donjon uit de 12^e eeuw te voorschijn kwam. Op dezelfde wijk ontdekten we een cirkelvormige verkleuring in de

gewassen, vermoedelijk een afgevlakte grafheuvel uit de Bronstijd. In Sint-Denijs ging onze aandacht naar een vreemd, afwijkend perceelspatroon tussen de historische hoeven La Cense de l'Arbre en la Cense du Breucq, d.w.z. tussen Ter Klare en de Brucqstraat. Een naar het oosten toe vernauwende perceel eindigt er op een ronde vorm, die in het landboek van 1783 omschreven wordt als "het Motveld". Al deze archeologische structuren werden ook op de begane grond bestudeerd.

Rekkem: de eerste vondsten

In het kader van een verkaveling ondernam het commerciële bedrijf BAAC een opgraving op de terreinen ten noorden van het kruispunt van de Murissonstraat met de Dronckaertstraat, ter hoogte van de Katteweg.

Van betekenis was het feit dat voor het eerst archeologische resten van de Late-IJzertijd en de Romeinse tijd aangesneden werden op het grondgebied van deelgemeente Rekkem. Hoewel de middeleeuwen bijzonder goed bestudeerd en ook materieel gedocumenteerd zijn, was dit tot op heden voor de oudere periodes niet het geval. Door de ontdekking van enkele groepen paalgaten en grachten, samen met een crematiegraf en een zgn. "bustumgraf" (d.w.z. dat de brandstapel en de grafkuil op dezelfde plaats aangelegd werden) komt daar nu verandering in. Meteen is het de eerste Romeinse nederzetting op het grondgebied van Rekkem.

Raadpleeg: E. WARLOP en R. SOETE, Oud Rekkem, deel I, Handzame 1979.

Marke: bunker van het Duitse vliegveld (Fig. 11)

Tussen de Overzetweg, de Marksesteenweg, de Leie en de Markebeek was van 1917 tot 1918 een Duits vliegveld in bedrijf; daaraan is de naam van de beroemde jachtpiloot Manfred, Freiherr von Richthofen (1892-1918) verbonden. Hij gaf ook zijn naam aan een prospectieproject, opgestart in 1977 en nog steeds aan de gang, waarbij tal van vondsten vanaf de Late-Steentijd opgetekend werden. Als jongste element in deze 5000 jaar menselijke aanwezigheid noteren we de resten van een bunker op de westelijke hoek van het voormalige vliegveld, op vindplaats M 12 van de Archeologische kaart. De nog zichtbare betonnen constructie van 7,82 x 5,90 m werd ingetekend en ontdaan van wilde begroeiing; hiermee samengaand noteerden we in de aanpalende akker oppervlaktevondsten, w.o. aardewerk (majolica) en metaal. Al in 2017 had dezelfde ploeg o.l.v. Freddy Van de Voorde een tweede bunker aangetroffen op vindplaats M 6, d.i. ter hoogte van de Marksesteenweg en de Kasteeldreef.

Fig. 14. Steengoedkruik uit Raeren of het Westerwald, ca. 1600 (Museum Commanderie St. Jan, Nijmegen).

Fig. 15. Identiek kruikfragment uit Menen, vindplaats 83, aangetroffen door Albert Koopman en vervaardigd in Raeren (Oost-België, bij Aachen).

Fig. 16. Moen, Processieweg, opgraving BAAC o.l.v. Tina Dyselinck. Resten van een veldoven voor de productie van baksteen.

Menen: import van steengoed uit Raeren (Fig. 14-15)

Tijdens de veldverkenning op vindplaats 83 in Menen trof A. Koopman een bijzonder fragment van een steengoedkruik uit Raeren aan. Het is een scherf van een rijkversierde kruik met cilindrische hals en dito buik, vervaardigd van grijze klei en bedekt met bruin zoutglazuur. In een rechthoekige cartouche vinden we de onvolledig bewaarde naam van een beroemde schipper uit Nijmegen, die als groothandelaar van steengoed het opschrift IAN:ALLERS: gevolgd door een jaartal als handelsmerk liet aanbrengen. Zo kunnen we de verspreiding van zijn producten uit Raeren op de voet volgen. Een volledig bewaarde kruik met identiek opschrift, omgeven door een rankendecor, werd in 1971 opgegraven op de plaats “Am Pley” in het bekende pottenbakkerscentrum en bevindt zich in de Collectie Van Beuningen-de Vries Langbroek; gedateerd in 1594. Een tweede exemplaar, met jaartal 1595, wordt bewaard in het Museum van de Commanderie Sint-Jan in Nijmegen.

Raadpleeg: J. VAN LOO, Jan Allers, schipper en handelaar in aardewerk te Nijmegen en Culemborg uit de late zestiende en vroege zeventiende eeuw, *Antiek*, 19/2, 1984, blz. 57-75.

Fig. 17. Moen, Processieweg, opgraving BAAC. Puingroeve, mogelijks van de 18^e eeuw, of resten van een droogloods.

Moen: steenoven (Fig. 16-18)

Inspelend op een nieuwe verkaveling ten zuidoosten van de hoeve en het (verdwenen) kasteel van de Heren van Moen legde het commerciële bedrijf BAAC de resten van een steenbakkerij bloot op de akkers even ten oosten van de Kapellestraat.

Het ging om de resten van een gelegenheidsinstallatie, die naar regionaal gebruik opgezet werd in het kader van een belangrijke bouwwerf, in dit geval of het kasteel, of de hoeve, of een verbouwing aan de parochiale kerk. De vindplaats werd al door ons op 26 november 2016 ontdekt aan de hand van een opvallende puinzone en op kaart gezet als site 52 in Moen. Tijdens de vlakdekkende opgraving van 2020 kwamen de resten van een vierkante veldoven van 6,93 op 6,75 m tevoorschijn, met daarbij een reeks lijnvormig verlopende verkleuringen die we mogen identificeren als een droogloods. Het bouw materiaal bestond uniform uit baksteen van 22,5 x 5 x 11 cm, wat wijst op een relatief late datering. Archiefteksten geven o.m. data uit 1596 en 1777. Tijdens de 19^e eeuw nam de productie van baksteen in Moen een hoge vlucht, werden daar heel wat ovens kortstondig uitgebaat en ontstond er een echte industrie, die tot ver in de 20^e eeuw actief was.

Fig. 18. Steenvoorde (Fr., Nord), steenvoer met droogloodsen, vergelijkbaar met de in Moen opgegraven resten. Afgebeeld in A. Sanderus, *Flandria Illustrata*, 1641-1644 (heruitgave 1735).

Fig. 19. Sint-Denijs, Beerbosstraat, vindplaats 15: vuurstenen bijl van de Late-Steentijd (voorzijde).

Sint-Denijs: opmaak archeologische kaart (Fig. 12-13 en 19-20)

In 2020 werd grote aandacht besteed aan de verdere afwerking van de Archeologische Kaart Sint-Denijs, deelgemeente van Zwevegem. Het aantal geregistreerde vindplaatsen groeide met 62 nummers verder aan van 126 tot 184.

Voor de Late-Steentijd is bijzonder goed vertegenwoordigd. Op vindplaats 15, op de noordzijde van de Beerbosstraat, werd een gepolijste bijl van grijze vuursteen en een boterkleurige patina gevonden. De boogvormige snede en de rechter kantafslip bleven bewaard, maar de hiel ontbreekt. Breedte 5,9 cm; lengte 7,3 cm en dikte 2,3 cm. Op minstens 18 vindplaatsen troffen we vuurstenen artefacten uit die periode aan, in de meeste gevallen schrabbers en klingen. Fragmenten van gepolijste bijlen noteerden we op de nrs. 144, 171 en 179; een dwarse pijlpunt vonden op vindplaats 160 aan de noordoostzijde van de Streyestraat.

Fig. 20. Sint-Denijs, Beerbosstraat, vindplaats 15: vuurstenen bijl van de Late-Steentijd (rugzijde).

Nieuw zijn de vindplaatsen 132, 139, 146 en 178 waar Romeins aardewerk ingezameld werd. Enkele plaatsen (157 en 166) gaan wellicht nog tot de 13^e eeuw terug en twee waren al bewoond tijdens de 14^e eeuw (169 en 172). Op het nummer 173 vonden we proto-steengoed, een product uit het Rijnland dat in Vlaanderen tijdens de 13^e eeuw op de markt kwam.

Van de Nieuwe Tijden dateren de vindplaatsen 147 en 158, die we in verband kunnen brengen met een gordel van landelijke veldversterkingen, dwars doorheen Sint-Denijs aangelegd in 1695. Bibliografisch nazicht bracht ons op het spoor van vindplaats 136 ter hoogte van de hoek Brucq- en Kooigemstraat. Daar trok Guilielmus III Florentinus, prins van Salm-Salm, Heer van Hoogstraten, bisschop van Doornik en Heer van het Hoge Hof in Helkijn (1776-1794) “den Hul” op als bijkomende residentie in 1780-1793 en bouwde hij een dienstgebouw van 11 x 4, 4 m en een koetshuis van 7,7 x 3,85 m . Naar de Nieuwste Tijden verwijzen bom-splinters van Engelse granaten, afgevuurd tijdens het Eindoffensief der Verbondenen eind oktober 1918.

Fig. 21. Luchtfotografie in de Scheldevallei rond Spiere-Helkijn, Hérinnes en Pottes, Le Manoir du Quesnoy; luchtfoto Ph. Despriet, met dank aan burgemeester Dirk Walraet.

Spiere: nieuwe vindplaats

In voorbereiding op onze historische atlas van Spiere-Helkijn hebben we in Spiere, tussen de Godshuis- en de Jacquetbosstraat vindplaats 84 van de Archeologische kaart ontdekt; ze leverde hoofdzakelijk aardewerk van 1600-1900. Van belang is het aantreffen van een reeks vuurstenen artefacten, wat laat uitschijnen dat de Michelsbergsite op de oostwaarts gelegen percelen zich verder uitstrekt dan aanvankelijk aangenomen.

We verwijzen graag naar de studies van J. Vanmoerkerke (1988), C. Casseyas (1991), P. Vermeersch en B. Vanmontfort (1994)...enz.

PH. DESPRIET

Te Kortrijk, 20 januari 2021

Fig. 22. Pottes, *Le Manoir du Quesnoy*, waar in het kader van recente restauratie en historisch onderzoek een twaalfde-eeuwse donjon (rechts) tevoorschijn kwam. Met dank aan fam. Ockier.

PUBLICATIES ARCHEOLOGIE ZUID-WEST-VLAANDEREN

NOG BESCHIKBAAR :

27. De Kortrijkse St.-Maartenskerk (1992) 9,00€
28. De Kortrijkse Groeningeabdij (1993) 18,00€
30. Noodopgraving a.h Kortrijkse Schouwburgplein (1994) 18,00€
31. De Franse dwangburcht van Kortrijk (1994) 8,00€
41. De St.-Amanduskerk van Bavikhove (1999) 21,00€
49. De iconografie van de Guldensporenslag (2002) 14,00€
50. Kortrijk 1302 - De koninklijke dwangburcht (2002) 35,00€
51. Gulden Sporen. Ontstaan en evolutie, iconografie, mythe (2002) 19,00€
53. 800 Jaar Onze-lieve-Vrouwekerk, 1203-2003 (2003) 32,00€
55. De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte (2004) 20,00€
58. Middeleeuwse huiskelders in de Kortrijkse stadskern (2005) 20,00€
59. Gestempeld, 16e-eeuws aarden vaatwerk (2005) 10,00€
60. Nieuw licht op de moderne vesting Kortrijk (2005) 10,00€
61. De Kortrijkse Artillerie toren (2006) 20,00€
63. Kortrijk in 1302 - Topografie van stad en slagveld (2006) 30,00€
65. Munten, rekenpenningen, muntgewichten en religieuze
devotionalia uit het Begijnhof van Kortrijk (2007) 25,00€
66. Dierresten uit de Gallo-Romeinse haven en elders in
Kortrijk - archeologisch onderzoek van de Romeinse Haven (2007) ... 15,00€
68. Kortrijk en Vauban (1633-1707) -
Het ontstaan en de topografie van een vesting (4e-19e eeuw) (2008) ... 30,00€
69. Noodopgraving in de Franse dwangburcht van Kortrijk (2009) 20,00€
71. Geografie en Defensie (2009) 10,00€
72. 10.000 Jaar Menen. 40 Jaar vondsten,
opgravingen en restauraties (2009) 40,00€
75. De Kortrijkse Broeltorens -
een bouwhistorische en archeologische studie (2010) 30,00€
76. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2010 (2011) 7,00€
77. Militaire atlas van Menen 1869 (2011) 15,00€
79. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2011 (2012) 7,00€
80. Grijs, radgestempeld aardewerk uit Kortrijk,
1125/1150-1225/1250 (2012) 15,00€

81. Helkijn Burcht en residentie van de bisschoppen van Doornik	25,00€
82. Pelgrimsinsignes en andere draagtekens in Kortrijk (2013)	20,00€
83. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2012 (2013)	7,00€
85. 40 jaar luchtfotografie in Waregem (2013)	7,00€
86. Kortrijk 1683-1684 de Atlas van de Markies de Gastafaga (2014)	15,00€
87. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2013 (2014)	7,00€
88. 800 Jaar Cîteaux in Zuid-West-Vlaanderen (2014)	20,00 €
89. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2014 (2015)	7,00€
90. S.A. Société Belge de Poterie Flamande (2015)	15,00€
91. Handel en wandel in het Kortrijkse Begijnhof (2015)	20,00€
92. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2015 (2016)	7,00€
93. Romeins Kortrijk V Leerlooierij	7,00€
94. Romeins heiligdom in Harelbeke	25,00€
95. Zuid-West-Vlaamse opgravingen 2016 (2017)	7,00€
96. Middeleeuws Harelbeke (2017)	12,00€
97. Moen, Het Kasteel, de Heren en de heerlijkheid	25,00€
98. Jan Emens in Wervik	15,00€
99. Zuid-Westvlaamseopgravingen 2017 (2018)	7,00€
100. Zuid-West-Vlaanderen in de Romeinse tijd	40,00€
101. Zuid-Westvlaamse opgravingen 2018	7,00€
102. Zuid-Westvlaamse opgravingen 2019	7,00€
103. De Bourgondische stadsvesting Kortrijk	25,00€
104. Zuid-Westvlaamse opgravingen 2020	7,00€
105. Historische atlas Spiere-Helkijn	30,00€

BESTELLINGEN :

V.Z.W. "Archeologie Zuid-West-Vlaanderen" is uitgever van al zijn publicaties. Bestellingen kunnen enkel aan het secretariaat van V.Z.W. "Archeologie Zuid-West-Vlaanderen" gericht worden:

Fabienne Vanderghinste
Filips van de Elzaslaan 4 - B-8500 Kortrijk
T./F. +32 56 22 21 99
fabienne.vanderghinste@belgacom.net www.archeologiezwwl.be

Bankrekening : IBAN BE76 4667 6728 8195
Swift Account Kred Bebb

Eveneens verkrijgbaar bij:

Standaard Boekhandel NV
Doorniksestraat 1 - B-8500 Kortrijk

Realisatie:

Lay-out: VDL Graphics (Willy Vandeleene 0478 433 736) - 8570 Vichte
Druk en afwerking: Drukkerij Vanoverbeke - Drukkerij Puntgaaf -
8570 Vichte - 056 77 76 52

ARCHEOLOGIE
ZUID WEST
VLAANDEREN